

Бриль Д. В.*

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОВРЯДУВАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ

У статті висвітлюються особливості організації учнівського самоврядування у спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті для дітей з порушенням інтелектуального розвитку легкого та помірного ступеню на прикладі комунального закладу «Таврійська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів» Херсонської обласної ради.

Ураховуючи високий темп сучасного життя, високі вимоги роботодавців до працівників, молодій людині, яка виходить у самостійне життя, конче необхідні навички лідера. Причому ці навички мають бути не теоретичними, а підкріпленими власним практичним досвідом. Участь молодого покоління в учнівському самоврядуванні – важливий шлях і умова залучення учнівської молоді до радикальних перетворень, що відбуваються у нашому суспільстві.

Школа – це модель майбутнього суспільства. Основи громадянськості та цінностей демократії закладаються з дитячих років, і в цьому допомагає самоврядування. Головною умовою розвитку дитячої громадської організації стає наявність педагогів, які хочуть і вміють співпрацювати з учнями.

Ідею самоврядування досліджували і застосовували П. Ф. Каптерев, А. Я. Герд, Н. В. Рукавишников, Ф. Ф. Резенер та ін. Теорію самоврядування розробляли: на початку 20 ст. – С. Т. Шацький, А. У. Зеленко, І. Г. Розанов, в 20-ті рр. – А. С. Макаренко, В. Н. Сорока-Росинський, Н. П. Шульман, пізніше – В. А. Караковський, О. С. Газман, Т. Є. Конникова, С. Є. Хозе, В. М. Коротов, М. І. Сметанський, Б. С. Набока та ін. Проте сучасних видань, присвячених актуальній і нині проблемі учнівського самоврядування, дуже мало.

Метою статті є висвітлення особливостей організації самоврядування учнів з порушенням інтелектуального розвитку у спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті.

У педагогічному енциклопедичному словнику самоврядування визначається як форма організації життєдіяльності колективу, що забезпечує його розвиток при досягненні суспільно значущих цілей. «Педагогічна енциклопедія» самоврядування розглядає як участь дітей в управлінні й керівництві справами свого колективу.

Організація системи самоврядування в навчальному закладі є важливою умовою оптимізації управління життям закладу на основі якнайширшого залучення вихованців до життєдіяльності закладу, громади, суспільства, розвитку лідерського потенціалу юнаків і дівчат. Стратегічною метою самоврядування

---

* © Бриль Д. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

в закладі є підготовка особистості до активної, свідомої діяльності, участі в житті країни [4, с. 135].

Учнівське самоврядування має на меті залучити учнів до різноманітної змістовної, цікавої діяльності колективу; створити умови зацікавлення учнів організаторською роботою; забезпечити реалізацію їхніх прав та обов'язків незалежно від розвитку та психофізичних можливостей.

Першим представником педагогіки, який висловив думку про необхідність турботи й виховання розумово відсталих, був знаменитий педагог Ян Амос Коменський. У своїй «Великій дидактиці» він писав: «Хто має сумніви в тому, що виховання необхідно людям тупим, щоб звільнитись від природної тупості? Хто по природі більш за все повільний і тупий, той тим більше потребує допомоги, щоб по можливості звільнитись від цього. І не можна знайти такого малодумства, якому не могла б допомогти освіта. Як дірява посудина, яка часто піддається чищенню, і хоч і не утримує води, але все ж таки втрачає свій бруд і стає чистішою». Він вказував на необхідність надання допомоги всім дітям з проблемами розвитку. У зв'язку з цим писав: «Виникає питання, чи можна починати освіту глухих, сліпих і відсталих, яким через фізичну ваду не можна достатньою мірою прищепити знання? Відповідаю: із людської освіти не можна виключати нікого, крім нелюдини» [3, с. 27].

Відповідно до закону України «Про освіту» сьогодні кожна дитина з відхиленнями має право на одержання адекватної їй психофізичному розвитку освіти. Категорія «ненаучувані діти», до якої тривалий час були віднесені діти з розумовою відсталістю, на даному етапі розвитку науки й суспільства втратила своє значення.

Дитина з легкою та помірною розумовою відсталістю в наш час розглядається як особистість, яка має ті ж права, що й інші члени спільноти, але через особливості індивідуального розвитку їй необхідно надавати особливі освітні послуги.

За умови організації процесу навчання дітей з легкою та помірною розумовою відсталістю, спрямованого на соціальну інтеграцію, від педагога вимагається наявність фасилітаторських здібностей: уміння розуміти дітей, своєчасно підтримувати і їх, і їхніх батьків, підбадьорювати, стимулювати, надихати та залучати у взаємодію.

Забезпечення такої взаємодії у спеціальній школі має велику кількість труднощів. Тому кожен учитель-дефектолог знає, що переважна більшість розумово відсталих школярів не може самостійно, без тривалої підготовки, виконувати функції управління й організації на належному рівні. Разом із тим, відомо, що постійна допомога й піклування, що однаково інтенсивно проявляється на всіх етапах розвитку учня, так само мало сприяє практичній реалізації самоврядування, як і невтручання у виховний процес.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Саме тому самоврядування у спеціальних закладах для дітей з інтелектуальними порушеннями суттєво відрізняється від аналогічного процесу в школах для дітей з нормальним психофізичним розвитком.

У процесі соціального розвитку індивіда відбувається формування внутрішніх рушійних сил особистості, її суб'єктивного світу, причому деякі установки, які вже сформувалися, можуть вступати в протиріччя з вимогами, які ставлять перед неї оточуючі. Одна з переваг у формуванні соціально значущих якостей у дітей з порушенням інтелектуального розвитку полягає в тому, що вони, самотійно не вміючи виконувати дію, у всьому покладаються на педагога. Якщо педагог зробив правильне пояснення і за допомогою багаторазового повторення закріпив його – у них формується правильний, а інколи і єдиний стереотип. Мова повинна йти про спеціальну систему роботи, яка об'єднує в собі у відповідній кількості педагогічну допомогу в самотійній діяльності учнів залежно від віку і ступеня набуття досвіду організації й управління. Майстерність педагогічного керівництва полягає в тому, щоб, з одного боку, не робити того, що можуть виконати самі учні, а з іншого, – не чекати пасивно, коли та чи інша навичка в них з'явиться, а із самого початку формувати їх для організації і управління дитячими справами.

Слід зазначити, що якщо в масовій школі пряма допомога в керуванні діяльністю учнівської організації зменшується відповідно до віку учнів, їм надається значна ініціатива, то у спеціальній школі щільний нагляд за діяльністю кожного учня – члена самоврядування не послабляється весь час, аж до закінчення навчального закладу. Відомо, що розумово відсталі підлітки навіть у старшому віці не завжди керуються правилами, які раніше були створені, не завжди обмірковують наслідки своїх вчинків і дій, часто навіть не помічають помилок. У таких умовах не виключаються випадки, коли той чи інший активіст, що наділений більшими повноваженнями колективу, намагаючись проявити свою самотійність, допускає грубі відхилення від норм, які склалися в колективі, приймає рішення, які суперечать правилам.

Щоб запобігти подібним випадкам у спеціальній школі довіра до учнів-активістів співвідноситься з постійним контролем за їх вчинками і діями. Крім того, при виборі дітей в органи самоуправління враховується їх психофізіологічний стан.

Головний принцип виховання соціальної значущості у дітей з легкими та помірними інтелектуальними порушеннями – практична спрямованість усього виховного процесу. Тільки на основі практичного спостереження за діями, а потім їх практичного впровадження дитина може оволодіти організаторськими навичками.

Формування лідерських якостей у дітей із розумовою відсталістю починається з перших днів цілеспрямованого корекційного впливу на них. Ці діти мають не лише різні порушення ін-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

телектуальної та емоційно-вольової сфери, але й різні навички, різний досвід, отримані в різних умовах виховання. Тому, перш ніж почати роботу з формування й розвитку в них навичок соціальної поведінки, важливо визначити її актуальний рівень.

Основним прийомом під час організації самоврядування дітей з розумово відсталістю виступає наочний показ кожної дії та тренування. При цьому, одні діти порівняно швидко засвоюють правила, а для інших потрібне багаторазове повторення. Для деяких дітей з інтелектуальними вадами ефективним є інший метод: наставник працює разом з дитиною. Цей метод безпосереднього активного включення суб'єкта в діяльність допомагає формуванню в нього необхідних способів поведінки в різних ситуаціях.

Великого значення в роботі з розумово відсталими дітьми набувають заохочення й покарання. Вони виступають досить важливими стимулами діяльності дітей і впливають не тільки на характер самої діяльності, але і на особистість дитини в цілому, на її поведінку.

У комунальному закладі «Таврійська спеціальна загально-освітня школа-інтернат I-II ступенів» Херсонської обласної ради навчається та виховується 192 дитини з районів області. За станом психофізичного розвитку в школі навчається 166 дітей з порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеню, неускладнена форма зустрічається у 37 учнів, ускладнена розладна нервова системи – у 83 учнів, з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеню – 31 особа.

Елементи дорослого громадянського життя моделюються в нашому навчальному закладі через учнівське самоврядування, яке існує п'ять років. Воно здійснюється через роботу шкільних центрів, на чолі яких стоїть президент школи. У кожного центру є наставник – педагог-дефектолог, який слідкує за роботою та надає практичні поради членам центру.

Основна мета самоврядування в школі-інтернаті – готувати молодь до самостійного життя, виховувати активну життєву позицію, згуртовувати учнівську молодь на корисні, добрі справи, виховувати в учнів кращі риси громадянина України, вчити вмінню та яскраво організовувати своє дозвілля, переконувати дітей, що їхні ідеї мають невід'ємне право бути реалізованими.

Так, соціально-психологічний центр допомагає організувати семінари, круглі столи, тренінги. Активно бере участь у проведенні акцій «Обміняй цигарку на цукерку», «Толерантність врятує світ», «Не дай СНІДу шанс», «16 днів без насилля».

Центр дисципліни і порядку відповідає за облік порушень загальношкільних правил для учнів та контролює чергування по школі. Під керівництвом наставника його члени проводять профілактичну роботу з порушниками, допомагають здійснювати контроль за відвідуванням учнями школи, намагаються допомогти виправитись, зрозуміти свої помилки. Результати

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

роботи центру за місяць регулярно висвітлюються на лінійках та на стенді учкому.

Адміністрацією школи та членами центру суспільно-корисної діяльності були розроблені критерії оцінювання санітарно-господарського стану класних та спальних кімнат. Щомісячно проводяться рейди-перевірки, під час яких оцінюється естетичний вигляд кімнат, чистота, дотримання графіка чергування, стан збереження шкільного майна та підручників. Проводяться екологічні суботники. Результати перевірки щотижнево висвітлюються на «Екрані чистоти». Робота центру стимулює учнів берегти шкільне майно, старанно ставитись до обов'язків чергового.

Активну позицію займає центр творчого розвитку, з яким у злагодженій співпраці проводяться всі культурно-масові заходи в школі. Члени центру допомагають у складанні сценаріїв, підготовці свят, естетичному оформленні сцени. Велика увага приділяється агітаційній роботі, участі дітей у гуртках, конкурсах.

Актив центру охорони дитинства постійно надає допомогу в роботі з молодшими школярами, залучає дітей до оформлення стіннівок, плакатів, тематичних святкових газет, створенні проектних колажів, проведенні рухливих ігор на перервах та під час прогулянок.

Спортивно-оздоровчий центр пропагує здоровий спосіб життя, допомагає у проведенні фізкультурно-оздоровчих заходів, залучає дітей до спортивно-масової роботи, бере участь у проведенні змагань.

Аналіз роботи шкільного самоврядування за останні п'ять років виявив позитивну тенденцію: підвищення активності серед учнів 8–10-х класів щодо участі в шкільному житті.

Підсумовуючи, слід зазначити, що специфіка організації самоврядування учнів з порушенням інтелектуального розвитку у спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті полягає у:

- постійному контролі та співпраці наставників-дефектологів з лідерами самоврядування;
- формуванні стереотипів поведінки у вихованців через постійне багаторазове повторення;
- оволодінні вихованцями організаторськими навичками через практичне спостереження за діями наставника.

Література:

1. Гурин В. Е. Ученическое самоуправление в школе: сегодня и завтра: Книга для учителя / В. Е. Гурин, В. Б. Помелов. – К., 1989. – 334 с.
2. Левківський М. В. Формування відповідального ставлення до праці в школярів / М. В. Левківський. – К., 1996. – 216 с.
3. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / Я.А. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. Т.1. – 1982. – 656 с.
4. Хозе С. Е. В учительском строю: Единомышленники и соавторы педагога / С. Е. Хозе. – М., 1990. – 235 с.